

Postmodern Düşüncenin Mekan Açılımı Üzerine Kavramsal Bir Deneme: Arada Mekan

Gülsüm KARAÇETİN SARIKAYA* ve Senem KAYMAZ**

* Muş Alparslan Üniversitesi
Muş, Türkiye
ORCID: 0000-0003-3097-3404
glsmkrctn@gmail.com

** Yıldız Teknik Üniversitesi
İstanbul, Türkiye
ORCID: 0000-0001-8567-2620
skaymaz@yildiz.edu.tr (İletişim yazarı)

Tartışma Makalesi

Geliş: 18/08/2021
Son düzenleme sonrası geliş: 17/01/2022
Kabul: 17/01/2022
Yayımlanma: 31/01/2022

Öz

Modernliğin bütünlük ve aşkınlık iddiaları, postmodern dönemde, nesnelerin dünya üzerinde değişmez pozisyonlarının olmadığı düşüncesine yerini bırakırken, dünyayı bilme ve kavrama biçiminde de köklü dönüşümler ortaya çıkarır. Bu süreçte mekân düşüncesinin de dönüştüğü ve ait olduğu topolojilerden ayrılmaya başladığı yeni durumlar ortaya çıkar. Akılcı, etik ve mekanik olanla bağlar kurması beklenen modern mekân, postmodern düşüncede dünyeviliğe, süreksizliğe ve tesadüfiyete doğru açılır. Bu yeni hal, modern düşüncenin dualitelerinin arasından doğmuştur. Çalışmaya konu olan bu postmodern düşüncenin mekanı kavramlarla dolup boşalabilen, başkalaşmaya açık bir mekandır. Metinde yürütülen irdeme boyunca modernlik düşüncesinin kutupsallığında yaşanan kırılmanın ardından ortaya saçılan anlamların arasından doğan bu mekân, “arada mekân” olarak isimlendirilir ve bu mekânın karmaşık yapısını açarak içindeki anlamları su yüzüne çıkarmak, farklılıklarını ortaya koymak, gerilim ve çelişkinin kendisi olan bu mekânı araştırmak amaç edinilir. Çalışmanın sorusu ise şöyle ifade edilebilir: Modern dualizmin mekân örüntüsünün rijit çerçeveli, işlevsel ve ideal forma sahip olma özelliklerini taşıyor olmasına karşılık, arada mekân nasıl temsil edilebilir? Metodolojik olarak, “arada mekân”ın irdelenmesi iki mekân söylemi üzerinden yapılır. Bu söylemler metinde ele alındığı sırayla, Gilles Deleuze-Felix Guattari’nin “Kaygan Mekan”ı (smooth space) ve Michel Foucault’nun “Heterotopya”sıdır (heterotopia). Gerilim ve çelişkiden yola çıkarak, mekânın dönüşümselliğini, oluşsallığını, rastlantısallığını açıklımlamayla ilgilenen bu çalışma, aktüelleşmemiş potansiyelleri üzerinden postmodern mekânın ortaya konması için bir uğraş halindedir. Arada mekân, modernliğin dualiteleri içinde başlatılmış bir kavgayı temsil ederken, fiziksel olarak izi sürülebilir dışsal bir varlık değil, zihinsel olarak açıklımlanabilen, çeşitliliğin ve kendiliğindenliğin içinde filizlendiği kavramsal bir mekandır. Bu mekân, modernizmin zaman-mekân deneyiminin dönüşümüne işaret eden, düşünmek/üretmek için vazgeçilmez zannedilen önermelerden kurtulabilmenin mümkün olduğuna vurgu yapan bir temsildir.

Anahtar kelimeler: Mekan, postmodern mekân, arada mekân, kaygan mekân, heterotopya

An Essay on Unfold of Space in Postmodern Thinking: In-Between Space

Gülsüm KARAÇETİN SARIKAYA*, Senem KAYMAZ**

**Muş Alparslan University
Muş, Turkey
ORCID: 0000-0003-3097-3404
glsmkrcn@gmail.com*

***Yıldız Technical University
İstanbul, Turkey
ORCID: 0000-0001-8567-2620
skaymaz@yildiz.edu.tr (Corresponding author)*

Discussion Article

Received: 18/08/2021

Received in final revised form: 17/10/2022

Accepted: 17/10/2022

Published online: 31/01/2021

Abstract

While the claims of entirety and transcendence of modernity are giving their places to the idea that the objects do not have fixed positions on earth, they also bring out fundamental changes in ways of knowing and grasping the world. In this process, new circumstances are called forth, in which the idea of space is also being transformed, starting to break up with the topologies to which it belongs. The modern space, expected to form ties with the rational, ethical and mechanical opens up into immanence, discontinuity and randomness. This new circumstance is born among the dualities of modern thinking. Throughout the examination conducted in the text the space, which comes out between the meanings that have been scattered after the break in the dualities of the modernity thinking, has been called 'in-between space', and it is aimed to put forth the complex nature of the in-between space, to reveal the meanings in it and to examine this space which itself is the tension and the contradiction. The question of the study can be expressed as follows: How can in-between space be represented, despite the fact that the spatial pattern of modern dualism has a functional rigid frame and ideal form? Methodologically, examination of the "in-between space" is made over two spatial discourses. These discourses are the "Smooth Space" of Gilles Deleuze-Felix Guattari and "Heterotopia" of Michel Foucault, in the order in which they are discussed in the text. This study which is interested in dealing with unfolding the ability of transformation, formation and randomness of the space is in the effort for revealing the post-modern space over its non-actualized potentials. In-between space represents a fight that is started within the dualities of modernity, although it is not an exogenous entity that can be physically traced, it can be conceptually opened up.

Keywords: Space, postmodern space, in-between space, smooth space, heterotopia

1. GİRİŞ: DUALİTELERİN ARASINDAN DOĞAN MEKAN

Modernliğin bütünlük ve aşkınlık iddiaları, postmodern dönemde nesnelere dünya üzerinde değişmez pozisyonlarının olmadığı düşüncesine yerini bırakırken, dünyayı bilme ve kavrama biçiminde de köklü dönüşümler ortaya çıkarır. Sağlam bilinen ontolojiler yıkılırken yaşanan durum bir episteme kaymasıdır. Bu süreçte mekan düşüncesinin de dönüştüğü, ait olduğu topolojilerden ayrılmaya başladığı, fiziksel çevrenin olağan dengesini kaybettiği ve alışlagelmiş üretimini yapamamaya başladığı yeni durumlar ortaya çıkar. Postmodern dünyada, modernliğin sahip olduğu temsiliyet mantığı çözülmeye ve hiçbir şeyin arkasında zorunlu bir anlatının olmadığı düşüncesi yaygınlaşmaya başlar. Akılcı, etik ve mekanik olanla bağlar kurması beklenen modern mekan, postmodern dünyada dünyeviliğe, süreksizliğe, düzensizliğe ve tesadüfiyete doğru açılır. Bu yeni hal, modern düşüncenin içinde yer alan karşıtlıkların arasından doğmuştur, başka bir ifadeyle, modernliğin dualitelerinin içinde saklı olan olasılıklar/üçüncüler postmodern mekan düşüncesine yer açmıştır. Burada anlam bulanık, form siliktir. Her şeyi içine alabilen, aldığı salıverebilen, kavramlarla dolup boşalabilen, başkalaşmaya açık bir mekandır bu postmodern dünyanın mekanı.

Bu metnin örgüsü, dualitelerin arasından doğan bu mekânın arada olma halinin potansiyelini açma, farklılıklarını ortaya çıkarma ve doğası gereği içinde barınan gerilimli ve çelişkili yapıyı ortaya koyma üzerine oluşturulmuştur. Metinde yürütülen irdeleme boyunca dualitelerin arasında ortaya çıkan mekân, 'arada mekân' olarak isimlendirilir. Bununla anlatılmak istenen, mekânın başkalaşmaya olan eğilimidir. Bu mekân, arasından doğmuş - arasına ilişmiş- olduğu modernliğin dualitelerine benzemez, onların pozisyonuna sahip değildir, düzensizdir ve gerilimlidir. İkili karşıtlıklardan doğan arada mekân, iki kutbu da bünyesinde barındıran, bunları eriten ve başkalaştıran bir yapıdadır.

Historiyografik bir incelemeye tabi tutulduğunda postmodern mekân düşüncesi farklı kuramlara, nitelere, düşüncelere dayandırılarak günümüze değin pek çok kere kavramsallaştırılmıştır. İnceleme altına alınan her kavramsallaştırma, postmodern mekân düşüncesini farklı bir perspektiften niteler. Tarihsel olarak sıralamak gerekirse, Gilles Deleuze ve Felix Guattari'nin (1987) 'kaygan mekân' (smooth space), Michel Foucault'nun (1998) 'heterotopya' (heterotopia), Jean Baudrillard'ın (1989) 'Amerika' nitelemesinin içinde yer alan 'anti-ütopya' (anti-utopia), Zygmunt Bauman'un (1998) 'inşa edilmiş modern mekân üzerine kurulu üçüncü mekân', David Harvey'in (1991) 'zaman-mekân sıkışması' (time-space compression) olarak tarif ettiği durumun içinden doğan esnek mekân, Paul Virilio'nun (1998) 'overexposed city' kavramsallaştırması ile konsantre olduğu heterojen mekân, Edward Soja'nın (1996) 'öteki / üçüncü mekân' (thirdspace), Jean-François Lyotard'ın (1991) 'Megalopolis' anlatısında yer alan içkin mekân, John Rajchman'ın (1998) 'topolojik mekân' (topological space) ve Manuel Castells'in (1999) akışların uzamı olarak betimlediği mekân (space of flows) kavramsallaştırmalarına ek olarak Aldo Bonomi'nin (2000) 'hipermodernitenin yumuşak mekanı' (the smooth space of hypermodernity), Nadia Tazi'nin (2000) 'siber mekanı' ve Elizabeth Grosz'un (2001) aradalık fikriyle temellenen mekânı postmodern mekânın teorik boyutlarının açılımına ilişkin yürütülmüş kavramsallaştırmalardan yalnızca bazılarıdır. Her biri, artık modern mekânın yeni olasılıklara açılmış olduğuna vurgu yapar (Koca ve Uluengin, 2015).

Bu çalışma boyunca, arada mekânın karmaşık yapısını açarak içindeki anlamları su yüzüne çıkarmak, farklılıklarını ortaya koymak, gerilim ve çelişkinin kendisi olan bu mekânı araştırmak amaç edinilir. Modernlik düşüncesinin özünde yer alan ikilikler / dualiteler ya da

başka bir ifadeyle 'ya o ya bu' (ya siyah ya beyaz, ya iç ya dış, ya kamusal ya özel...) yaklaşımı, postmodern düşüncede kırılır ve 'o' ile 'bu' arasında kalan, tarafı olmayan, arada olan diğer ihtimaller inceleme konusu olur. Postmodern düşüncenin dayanmak zorunda olduğu bir taraf yoktur. Bu düşünce daha fazla seçeneği içinde saklı tutan, çoğulcu bir dünyaya aittir. Bu çalışma içerisinde incelemeye alınan postmodern mekanın 'arada mekan' olarak isimlendirilmesi de, tam olarak bu çoğulcu düşünme biçiminden gelen niteliklerine dayanmaktadır. 'Arada mekan' modernlik düşüncesinin kutupsallığında yaşanan kırılmayla, bu kırılmanın ardından ortaya saçılan anlamların arasından doğmuştur. Çalışmanın sorusu ise bu bağlamda şöyle ifade edilebilir: Modern dualizmin mekan örüntüsünün rijit çerçevesi, işlevsel ve ideal forma sahip olma özelliklerini taşıyor olmasına karşılık, arada mekan nasıl temsil edilebilir?

Postmodern mekan düşüncesinin açılımına ilişkin yukarıdaki tarihyografide sıralanan kavramsallaştırmalar içerisinde yer alan iki söylem, bu çalışmada metodolojik olarak 'arada mekan'ın irdelenmesine aracılık etmektedir. Bu söylemler metinde ele alındığı sırayla, Gilles Deleuze-Felix Guattari'nin 'Kaygan Mekan'ı ve Michel Foucault'nun 'Heterotopya'sıdır. Bu iki söylemin 'arada mekan'ın teorik açılımına yönelik metodolojik katkıları, modernlik düşüncesinin kutupsallığında yaşanan kırılmaya ve postmodern düşüncenin bu kırılmanın ardından ortaya saçılan potansiyellerden doğduğuna ilişkin ortaya koydukları argümanların birbirlerine olan yakınlıklarındandır. Bu yakınlık her iki söylemin de postmodern düşüncenin mekanını aynı soyutluk düzleminde ve benzer çağrışımsal işaretlerle betimliyor olmalarından kaynaklanır. İrdelemeye zemin oluşturan bu iki söylem, arada mekan ile tanışmaya aracı olacak, onun teorik açılımına ışık tutacak mekan söylemleridir. Mekanın aradılığı, bir taraftan kaosa, düzensizliğe, gerilime işaret ederken, diğer taraftan dönüşüme, keşfe, etkileşime zemin oluşturur. Metin boyunca da arada mekanın bu potansiyelleri, mekana dönüşümsellik kattığı düşüncesiyle güzellenir. Gerilim ve çelişkiden yola çıkarak, mekanın dönüşümselliğini, oluşsallığını, rastlantısallığını açılımlamayla ilgilenen bu çalışma, aktüelleşmemiş potansiyelleri üzerinden postmodern mekanın ortaya konması için uğraş halinde bir denemdir.

2. GILLES DELEUZE-FELIX GUATTARI'NİN KAÇIŞ ÇİZGİLERİNDE MEKAN: KAYGAN VE ARADA

Gilles Deleuze ve Felix Guattari, batı düşüncesinin temeli olan 'Psikanaliz (Negatif Farklılık)-Oedipal (Arzu) Düşüncesi' yerine, ilişkisel ağ ile farklılıkları olumlayan 'rizomik felsefe' (rhizome) anlayışını benimsemiştir (Deleuze ve Guattari, 1980). Deleuze ve Guattari için rizomik felsefe, bir köke bağlı kalarak ifade edilen kavramların ortaya çıktığı bir küme olmanın ötesinde, herkese göre değişen kavramların ortaya çıkabileceği bir yerdedir. Deleuze ve Guattari, bu felsefe ile 'farklılığı' ve 'oluşu' ararlar; yeni baştan yapılan hiçbir sorgulamanın, bir öncekinin tekrarı olmadığına inanırlar. Oluş (being) kara deliklere benzeyen katmanlardan oluşur. Bu katmanlar kapma ve yakalama hareketi yaparak içine aldıklarını yeniden üreterek yer moleküllerine dönüştürmektedir (Deleuze ve Guattari, 1987). Katmanlar, 'kavramları / şey'leri toplamaktadır (Lambert, 2005). Yerin kavramlarla oluşturduğu bu ilişki, Deleuze tarafından bir çöl ada (desert island) olarak tasvir edilir. Çöl ada, coğrafi bir yeri değil, kavramsal bir yeri anlatmaktadır. Burada kavramlar sürekli hareket ederler ve dönüşürler (Conley, 2005).

Deleuze-Guattari'nin ileri sürdükleri 'oluş halinde olma' deneyimi, birlikte geliştirdikleri 'Şizoanaliz-Çoğulcu Düşünme' sistemine dayanır. Şizoanaliz düşünce sisteminde, Freudcu

Oedipus temelli bilinçdışı olma durumunun yerine, etkin beden arzusu ve oluş düşüncesine dayalı bilinçdışının üretimi gelir. Bilinçdışı gerçekleşen üretim, bir ilişkiel ağ ve çokluk üretimidir. Şizoanaliz, çoklu düşünme sisteminde var olan bileşenleri ilk önce ayırır, daha sonra birleştirir. Oysa psikanalize temellenen Batı Düşüncesi, bileşenleri ayırmaksızın sadece bir araya getirir. Deleuze-Guattari'ye göre şizoanaliz düşünme sistemi, farkları ayırma ve birleştirme işlemleri sayesinde daha fazla seçeneği ortaya çıkarır (Deleuze ve Guattari, 1980).

Guattari'ye göre psikanaliz yöntemi, ağaç yapısında olan kök, gövde ve dallar hiyerarşisi üzerine kurulu bir sistemdir. Psikanalizde, bireyin herhangi bir andaki davranışını yorumlaması onun mevcut zamana en yakın geçmişi ile başlar ve devamında sürekli bir sonraki dönem ile ilerler. Bu şekilde ilerleyen ağ, kökene dönüşü oluşturmaktadır. Şizoanaliz yönteminde ise, bireysel bağlantılar bir kökene ulaşmamaktadır. Şizoanaliz, karşılaşılan olayı tek bir kökene indirgemek yerine, birden fazla nedenle onu geliştirir. Şizoanaliz düşünme sisteminin uygulanmasında kullanılan yöntemlerden birisi ve en önemlisi 'Rizom-Köksap' yöntemidir. Rizom yönteminin temelini oluşturan yatay felsefe, rizom bitki türlerine benzer bir yapı sisteminden oluşmaktadır. Rizom bitki yapısının, bir başlangıç noktası, bir kökeni yoktur. Rizomun oluşturduğu köksap yapısı, her zaman bir başka yerde konumlanabilen ve her yeni konumlanmasında yeni bir kısımla özdeşleşebilen ve yeniden bulunduğu yerden doğan dinamik bir yapıdır. Rizom ne bir başlangıç, ne bir sondur, her şeyin ortasında bulunan sonsuz sayıda bağlantılar oluşturabilen, belirsizlikler üzerine kurulu bir sistemdir (Guattari, 1995).

Deleuze ve Guattari tarafından yeri yurdu ve bir bütünlüğü olmayan, parçalı ve sürekli hareket halinde olarak ifade edilen kaygan mekan, içkin ve çoğulcu bir dünyanın içinde yer alır. *"Mekan, titreşimlerden oluşmuştur. Titreşim, mekanı meydana getiren bileşenlerin periyodik tekrarları ile oluşmaktadır. Zira Deleuze, dünyanın da bir rezonansı olduğunu ve mekanın bu şekilde ele alınmasının onun anlaşılmasını kolaylaştıracağını ifade etmiştir"* (Dewsbury ve Thrift, 2005'ten aktaran Kaymaz Koca, 2012: 63).

Deleuze ve Guattari, rizomik felsefenin mekandaki karşılığını kaygan yüzeylerle açıklamaktadır; bunun için ortaya attıkları 'kaygan mekan' hareket eden, oluş halinde olan ve dönüşebilen bir mekan kavramına karşılık gelir. Kaygan mekan, ölçümlerle anlaşılabilen bir mekan değildir; çünkü açık uçludur, başı-sonu belli değildir, dolayısıyla ancak deneyimlenerek anlaşılabilir. Bunun yanında gözenekli bir yapıya sahiptir ki, bu sayede mekanın içine sızılabilir, onunla iletişim kurulabilir. Oluş halindeki, mekanın içine aldığı şeyleri dönüştürme ve onlarla birlikte dönüşme özelliğini mekana katar (Deleuze ve Guattari, 1994). Kaygan mekanın zıttı olan 'pürüzlü mekan' ise, hareket halinde değil, yerleşiktir, homojendir, iki nokta arasında gözlemlenebileceği için ölçülebilir niteliktedir (West-Pavlov, 2009). Kaygan mekan, pürüzlü mekana kıyasla belirsizliğe daha açıktır ve Deleuze ve Guattari için kendisini sürekli olarak farklı bir oluş hali ile var eden bir kavramsallaştırmadır. Her defasında yeniden var olurken karşılaştığı her düzlemde değişerek kendisini sürekli olarak yenilemektedir. Sınırları belirsiz, kendisi yersiz yurtsuzdur, kaçış çizgilerinin arasında kararsızca dolanır.

3. MICHEL FOUCAULT'UN HETEROTOPYA'SINDA ARADA MEKANIN İZLERİ

Michel Foucault, 'Heterotopya' kavramını ilk defa 1966 senesinde 'Kelimeler ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi' başlıklı kitabında, karşısına yerleştirdiği "Ütopya" kavramından türeterek şöyle kavramsallaştırır:

"Bu türdeş olmayan yerler (heterotopyalar), çünkü dili gizlice tahrip etmekte, çünkü ortak adları parçalamakta veya onları birbirine dolamakta, çünkü "sentaks"ı önceden tahrip

etmektedirler... ..İşte bu nedenden ötürü, ütopyalar masallara ve söylevlere izin vermektedirler: Dilin tam doğrultusu içinde, fabulanın temel boyutunun içindedirler; heterotopyalar (Borges'da sıklıkla bulunanları gibi), sözü kurutmakta, kelimeleri kendi üzerlerinde durdurmakta, her tür gramerin olabirliğini daha kökünden itibaren reddetmektedirler; bunlar mitosların bağlantılarını çözmekte ve cümlelerin lirizmine kısırlığın darbesini indirmektedirler” (Foucault 2001: 15).

Michel Foucault için ütopya, içinde kusursuz bir toplumu taşıyan zaman aşırı ve gerçek olmayan bir mekan iken, heterotopya, gerçek ile gerçek olmayan arasında kalan, yersiz, normsuz bir ara mekandır. Heterotopya, zaman ve mekanın geleneksel olandan farklı deneyimlendiği bir yerdir. Heterotopya sıkıştırıcıdır, ona giren ve çıkan her şey onu sıkıştırır, ancak ona tutunamaz. Heterotopya, sürekli olarak giriş çıkışa imkan verir. Bu nedenle heterotopya, türdeş değil heterojendir; çokluğun, hareketliliğin, ihtimallerin yeridir, formsuz, kaygan ve geçicidir (Foucault, 1998). Ağsı bir yapıya sahip, farklılıkların yan yana gelerek iç içe geçebildiği, mekanın zamana da yer açtığı heterotopyalarda zaman düzenli ilerlemez. Burada mekan, zaman olarak da algılanır. Heterotopyaların içinde barınan bu arada mekan, Foucault'nun ayna metaforunda şöyle açıklanır: Ayna, yeri olamayan bir yerdir ve ilk bakışta bir ütopya olarak kabul edilebilir. Aynaya ilk baktığımız anda, kendimizi olmadığımız bir yerde görürüz, oradayızdır, kendi görünürlüğümüzü bize veren ve olmadığımız bir yerde kendimize bakmamızı sağlayan şey, 'ayna ütopyası'dır. Fakat, aynı zamanda geri dönüş etkisi sağlayan bu durum aslında bir heterotopyanın var olduğuna da işaret etmektedir. Bu yer, gerçek olmayan bir yerdir. Foucault, aynaya baktığımız anda karşımızdaki yerin ütopya olduğunu ve yeniden gerçekte bulunduğumuz yere geldiğimizi hissettiren geçişin de heterotopya olduğunu ifade eder. Ona göre, heterotopya, yapılı-düzenli çevreden farklı, kendi düzenine sahip, tarihin erozyona uğradığı, üst üste binen ilişkiler bütününden oluşan, mekan üstü bir mekandır (Foucault, 2016).

Heterotopyalar, bir açılma-kapanma sistemine sahiptir, yapısında içine sızılabilen ve içinden çıkılabilen aralıklar barındırır, zira değişken yapısı da bundan kaynaklıdır. Bu aralıklar onu kendi dışında kalan mekanlarla iletişim halinde kılar. Dolayısıyla heterotopyalar, biraz kendi biraz kendi dışında kalan mekanlardır. Topluma -ve toplumun kültürüne- göre değişen biçimler alabilen, esnek ve ağsı bir yapıdadır. Bu özellikleri itibariyle heterotopyalar, Foucault'un 'gemi' metaforunda karşımıza çıkar. Foucault, gemi heterotopyasının, denizin sonsuzluğunda bir noktadan başka bir noktaya ilerleyerek hareket eden bir mekan parçası olduğunu ve yersiz bir yer olduğunu ifade eder (Foucault, 2016). Tariflediği heterotopik mekanın bu özellikleri, aslında bir mekansal düzenin dışında kalan her şeyi kapsar. Bu nedenle, heterotopyaların aynı olmayan dizgilerden meydana geldiği ve doğanın bünyesinde var olan düzensizliği destekleyici niteliklere sahip olduğu söylenebilir (Foucault, 2001).

Çalışma içerisinde kavramsallaştırılmaya çalışılan arada mekan, Foucault'nun tanımladığı karşılıklı olma hareketinin gerçekleştiği ara ekseninde yer alır. Bu mekan, ne ele gelebilir, ne de tamamen yok sayılabilir, iki düzlemin birbirlerine değdikleri gerilimde var olur. Bu gerilimde her iki düzlem de birbirleri olabilme hareketi içine girerler; ötekine dönüşmeye açıktırlar. Arada mekan, Foucault'nun ortaya koyduğu heterotopik mekan özelliklerini taşımakta, her an dönüşebilme, başka bir şey olabilme, etrafındaki diğer mekanlarla iletişim kurabilme ve tekrar edilebilen soyutluk düzlemi ile donatılabilme olanağını barındırmaktadır. Arada mekan, Foucault'un formsuz ve akışkan bir sıvı gibi davrandığını söylediği postmodern düşüncenin mekanıdır. Burada modernizmin yarattığı dualiteler, zorunluluklar kırılır, ikilikler, karşıtlıklar dönüşür ve arada kalanlar, ötekiler, üçüncüler ortaya çıkar. Yeni oluşumlara, yeni

organizasyonlara, yeni biçimlere olanak veren bu yapı, arada mekanın 'bulaşan ve bulaşılan olma' özelliklerinden kaynaklanır. Aradalık durumunda dönüşüm her zaman vardır. Zira ikilikleri ve karşıtlıkları barındırır ve bunlar birbirleri ile sürekli çatışma halindedir. Biraradalıkları, birbirlerine bulaşmayı sağlar ve arada kalanlar açığa çıkar. Her açığa çıkan, sınırı yıkan, temsili bozan, tasnifi kırandır.

4. SONUÇ YERİNE: ARADA MEKAN BİLİNİR KILINABİLMİŞ OLSAYDI...

Bu çalışmada 'arada mekan' olarak ifade edilen mekan, eşik olma özelliği taşıyan, yaşamsal özelliklere sahip, kaotik bir postmodern oluşu tarif etmektedir. İki tarafı birbirinden ayırıcı özelliğe sahip olduğu kadar yan yana getirme, kaynaştırma, melezleme ihtimallerini de içinde taşır. Burada ayrı olanlar kavuşur, farklılıklar da ayırt edilir hale gelir. Sınırları bulanıklaştırır, birbirinden ayırdığı tarafların özelliklerini birbiriyle kaynaştırır, ne o taraf ne öteki taraf olan bir arayışa, Deleuze ve Guattari'nin oluşuna olasılık aralar. Gerilim ve çelişki ile ötekiliğe açılma olasılığını barındıran bu zemin, çeşitliliği artıran, farklılığı besleyen de bir mekansallaşmadır.

Arada mekan, modern mekan gibi rijit çerçeveli ideal bir forma sahip değildir, süreksiz, fraktal, kıvrımlı bir geometri ile teşhir edilir, biçimsel anlamda bir anlama sahip değildir. Modern mekanın aksine, ölçülebilir-biçilebilir değildir. Modern mekandaki ilişkilerin kestirilebilirliğinin aksine, içine çok sayıda ilişki alabilen ve içinden salabilen bir yapıdadır. Arada mekan, modern mekanın rastlantıya kapalılığının aksine, giriş-çıkışlara açıktır, açık uçludur, uçları-sınırları esnek, yumuşak ve akışkandır, dönüşümü seven bir mekandır ve hayat doludur. Dolayısıyla arada mekanda modern mekandaki gibi bir temsil edilme zorunluluğu yoktur; arada mekanın ardında zorunlu bir anlatı yoktur.

Modernliğin mekanları inşa edilmiş mekanlardır, mekanik kutulara benzerler. Modern özne bir mekandan çıkar, diğerine girer. Öznenin mekan ile kurduğu bağlar da mekanın kendisi gibi mekanik ve disiplinedir. Mekanlararası hareket bir düzen, bir sıra, bir disiplin etrafında gerçekleşir. Mekanlarda geçirilecek süre de mekanın kendisi gibi ölçülmüş-biçilmiştir, mekanik olarak dilimlenmiştir. Özne belirli saatlerde, belirli mekanlarda bulunur. Dolayısıyla modern özne, modern mekan-zamanı belirli kurallara bağlı olarak deneyimler. Sonuç olarak modern öznenin modern mekan içerisindeki ilişkileri tasarlanmış, kestirilebilir ve rasyoneldir. Arada mekanda ise öznenin durumu modern özneye göre belirsiz ve ilişkileri kestirilemez durumdadır. Buradaki zaman kullanımı da modern mekanın içinde barındırdığı katılığı içinde barındırmaz, esnek ve dağınıktır.

Arada mekan, farklılığın, çeşitliliğin ve kendiliğindenliğin içinde filizlendiği, biçimi olmayan, fakat zihinsel bir mekandır. Yeri yurdu olmayan bir gerçeklik fikrinin mekanı olan arada mekanı açığa çıkarmak, elbette bazı zorluklara da tabidir. Bu mekan, Deleuze ve Guattari'nin diyalektik kuran parçalarının süreksizliklerinde asimetrik-aritmik olarak salınım yapan Kaygan Mekan'ında ve Foucault'nun gerçek ve ütopya mekanlarını aynalayan 'heterotopya'sında hissedilir. Arada mekan içinde barındırdığı süreksizliklerdeki aralıklardan-çatlaklardan sızıntı halindedir, içerideki kavramlar dışarı sızar, dışarıdakiler de içeri çekilir. Arada mekandaki beklenmediklik ve rastlantısallık, onu bir kaçış ve geçiş mekanı yapar. Burada gerilim ve çelişki, mekansal deneyimi çeşitlendirir. Gerilim, zıtlıklarla varlığını korur, zıtlıklarsa mekana dönüşebilme özelliği katar. Onu üreten dualitelerin arasında kalan, ne o taraf ne de öteki taraf olan bu mekanda kavramlar uçuşur, çarpışır, her çarpışma bir üretim ortaya çıkarır. Üretim burada kesilmeden devam eder. Bu anlamda, arada mekan bir

potansiyeller yığındır. Çeşitlenen, dönüşen, anlamla dolan, doldurduğunu boşaltan, yeniden anlamla dolan bir mekandır.

Bu çalışmada postmodern mekan düşüncesinin kaotik bir yapıda olduğu, etrafı ile kurduğu ilişkinin dönüşümsel olduğu, etrafını dönüştürdüğü, yaptığı, bozduğu, yeniden yaptığı bir halde olduğu savunulmuştur. Mekan sadece bir düzen tanımlamaz, aynı zamanda içinde arada kalmış kararsız yapılar da barındırır. İçinde gerçekleşecek karşılaşmalara bağlı olarak evrilecek türden bir kararsızlık halidir bu hal. Mekanın düzeni, onun kararlı haline, tamamlanmışlığına, mutlaklığına işaretler. Düzen, mekanı katılaştırabilmek, mineralleştirebilmek ve örgütleyebilmek için getirilmiştir. Ancak onun, içinde gerçekleşecek karşılaşmalara bağlı olarak evrileceği, yersiz, yönsüz, kararsız, arada kalmış da halleri vardır. Düzen, mekanın bitişini ifade ederken, aradalık bir oluşu tarifler. Arada mekanın oluş hali, mekanın bir düzene sokulmasının ya da bir düzen etrafında örgütlenmesinin önüne geçer, kırılmaya, bozulmaya sebep olurken, içerisi ve dışarı arasındaki alışverişi de canlı ve zorunlu kılar. Bu sayede, üzerine herhangi bir kavramın tutunması, yapışması da mümkün değildir. Arada mekan, ele geçirilemez ve görsel, simgesel ya da ikonografik yolla temsil edilemez, çünkü daima hareket halindedir. Başka birşey olmak üzere dolup boşalan bir içeriği vardır ki, böylesi bir oluş esnasında zıt mekanların da formunu alabilir. Karşıtlıklardan, zorunlu kavramlardan ve bağlardan arınmıştır, hiçbir üretiminin arkasında zorunlu bir anlatı yoktur. İmgeler yoğun ve izlenimler peş peşedir bu mekanda. Dönüşümün ve çatışmanın arada mekandaki sürekliliği, başka şekillerde düşünebilmeyi sağlayan ve farklılıkların ortaya çıkmasına imkan veren bir potansiyel olarak ortaya çıkar.

Bu çalışma sona vardığında, arada mekan tamamen anlaşılır kılınabilmiş olsaydı, mekan sıfatlarından da kaybeder olurdu. Arada mekan, modernliğin dualiteleri arasındaki kırılmayı temsil eder, fiziksel olarak izi sürülebilir dışsal bir varlık olmasa da, zihinsel olarak açılabilir. Bu mekan, sınırsız göstergelere sahiptir ve olasılıklar hakkında düşünmeye fırsat aralayan zihinsel bir mekandır. Modernizmin zaman-mekan deneyiminin dönüşümüne işaret eden, düşünmek/üretmek için vazgeçilmez zannedilen önermelerden kurtulabilmenin mümkün olduğuna vurgu yapan bir temsildir. Foucault'un 'Heterotopya'sının sahip olduğu zamana açıklığı içinde barındıran ve Deleuze-Guattari'nin farklı oluşlara olanak veren kaçış çizgilerinde salınan bu mekanın dualitelerle başlattığı kavga, kesintisiz sürer.

Bilgilendirme / Teşekkür

Bu makale, yazarlarından Gülsüm Karaçetin Sarıkaya'nın Yıldız Teknik Üniversitesi Bina Araştırma ve Planlama YL Programı'nda, 2019 senesinde, Doç. Dr. Senem Kaymaz danışmanlığında tamamladığı 'Aradalık Mekanı' başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak oluşturulmuştur.

Aksi belirtilmediği takdirde makalede kullanılan şekiller ve çizelgeler belirtilen yazarlar tarafından, belirtilen tarihte üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi ve Sorumluluk Bildirimi

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur, olası bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalede belirtilen tüm görüş ve düşünceler yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Makalede yer alan görsellerin kullanımına dair yasal izinlerin alınması yazarların sorumluluğundadır, bu konuda derginin sorumluluğu bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Bildirimi

Gülsüm Karaçetin Sarıkaya'nın Yıldız Teknik Üniversitesi Bina Araştırma ve Planlama YL Programı'nda, 2019 senesinde, Doç. Dr. Senem Kaymaz danışmanlığında tamamladığı "Aradalık

Mekanı” başlıklı yüksek lisans tezine dayandırılarak oluşturulmuş olan makalenin ana fikri, Gülsüm Karaçetin Sarıkaya ve Senem Kaymaz tarafından birlikte geliştirilmiştir. Makalenin hazırlanmasında, yazımında ve basıma hazırlık aşamasında her iki yazarın da katkısı bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

Kitap

- BAUDRILLARD, J., 1989. *America*. New York: Verso.
- BAUMAN, Z., 1998. *Globalization: The human consequences*. New York: Columbia University Press.
- CASTELLS, M., 1999. *The informational city, information technology, economic restructuring, and the urban-regional process*. Oxford: Blackwell Publishers.
- DELEUZE, G. ve GUATTARI, F., 1980. *Capitalisme et Schizophrenic*, Paris: Les Editions de Minuit.
- DELEUZE, G. ve GUATTARI, F., 1987. *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Çev: B. MASSUMI, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- DELEUZE, G. ve GUATTARI, F., 1994. *What is philosophy*. Çev: H. TOMLINSON ve G. BURCHELL, London, New York: Verso.
- FOUCAULT, M., 2001. *Kelimeler ve şeyler: İnsan bilimlerinin bir arkeolojisi*. Çev: M. A. KILIÇBAY, 2. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- FOUCAULT, M., 2016. *Özne ve iktidar*. Çev: I. ERGÜDEN ve O. AKINBAY, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GROSZ, E., 2001. *Architecture from the outside: Essays on virtual and real space*. Minnesota: Massachusetts Institute of Technology.
- GUATTARI, F., 1995. *Chaosmosis an ethico-aesthetic paradigm*. Çev: J. PEFANIS, Bloomington ve Indianapolis: Indiana University Press.
- HARVEY, D., 1991. *The condition of postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- RAJCHMAN, J., 1998. *Constructions*. London: MIT Press.
- SOJA, E., 1996. *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places*. Oxford: Blackwell.
- WEST-PAVLOV, R., 2009. *Space in theory: Kristeva, Foucault, Deleuze*. Amsterdam ve New York: Rodopi.

Kitapta bölüm

- BONOMI, A., 2000. Smooth space. İçinde: R. KOOLHAAS, ed. *Mutations*. Barcelona: Actar Publishing. s. 450-457.
- CONLEY, T., 2005. The desert island. İçinde: I. BUCHANAN ve G. LAMBERT, ed. *Deleuze and space*. Edinburg: Edinburg University Press. s. 207-219.
- FOUCAULT, M., 1998. Of other spaces: Utopias and heterotopias. İçinde: N. LEACH, ed. *Rethinking architecture*. London: Routledge. s. 350-356.

- LAMBERT, G., 2005. What the earth thinks. İçinde: I. BUCHANAN ve G. LAMBERT, ed. *Deleuze and space*. Edinburg: Edinburg University Press. s. 220-239.
- LYOTARD, J. F., 1991. Domus and the megalopolis. İçinde: G. BENNINGTON ve R. BOWLBY, ed. *The inhuman: Reflections on time*. Cambridge and Oxford: Polity Press. s. 191-204.
- TAZI, N., 2000. Fragments of net-theory. İçinde: R. KOOLHAAS, ed. *Mutations*. Barcelona: Actar Publishing. s. 42-50.
- VIRILIO, P., 1998. The overexposed city. İçinde: N. LEACH, ed. *Rethinking architecture*. London: Routledge. s. 381-390.

Dergide makale

- KOCA, S. K. ve ULUENGİN, Ö., 2015. Mekân üretimi üzerine bir tartışma: [Topolojik] Mekan ve [bir topoloji nesnesi olarak] yer ilişkisi. *Yapı*. 398, s. 58-60.

Tez

- KAYMAZ KOCA, S., 2012. *Enformasyon akışıyla mekana taşınan potansiyeller ve enformasyon kentleri üzerine bir okuma: İstanbul'un değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Biyografiler

Gülsüm KARAÇETİN SARIKAYA

1987 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kimya Bölümü'nden 2009, İstanbul Gelişim Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden 2019 yılında mezun oldu. Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Anabilim Dalı, Bina Araştırma ve Planlama Programı'ndan yüksek lisans eğitimini 2019 yılında tamamladı. Halen aynı programda doktora öğrencisi olarak devam etmektedir. 2014 yılında başladığı Muş Alparslan Üniversitesi Mimarlık Bölümü'ndeki araştırma görevlisi görevini 2015-2021 yılları arasında Yıldız Teknik Üniversitesinde devam etmiştir. Gülsüm Karaçetin Sarıkaya, şu an Muş Alparslan Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Senem KAYMAZ

İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nden 2001 senesinde mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini, "Çağdaş Mimarlıkta Yersizlik" başlıklı tez çalışmasıyla aynı üniversitede 2005 senesinde tamamladı. 2001-2005 yılları arasında İstanbul'da serbest mimar olarak, 2005-2007 yılları arasında Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Yıldız Teknik Üniversitesi'nin Mimari Tasarım Doktora Programı'nı "Enformasyon Akışıyla Mekana Taşınan Potansiyeller ve Enformasyon Kentleri Üzerine Bir Okuma: İstanbul'un Değerlendirilmesi" başlıklı teziyle 2012 senesinde tamamlayarak Doktor ünvanını aldı. 2007 senesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladığı Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde 2015 senesinde yardımcı doçent oldu. Ağustos 2015-Ağustos 2016 tarihleri arasında 'A Conceptualisation of "Thirdplace": Exploring Embedded Expressions in Between Spatial Trilogies' başlıklı araştırmayı Prof. Dr. Jonathan Hale yürütücülüğünde gerçekleştirmek üzere, University of Nottingham'da Department of Architecture and Built Environment bünyesinde yer alan 'Architecture, Culture and Tectonics Research Group' isimli araştırma grubunda akademik ziyaretçi olarak çalıştı. Adı geçen araştırma, 12 ay boyunca TÜBİTAK 2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı tarafından desteklendi. Ardından, 'Tate Modern and Istanbul Modern: Becoming a Posthuman Subject in the Flesh of Modern Art' başlıklı araştırmayı yine Prof. Dr. Jonathan Hale yürütücülüğünde gerçekleştirmek üzere Temmuz 2017-Eylül 2017 tarihleri arasında aynı araştırma grubunda yeniden akademik ziyaretçi olarak yer aldı. Senem Kaymaz, halen Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde doçent olarak (ÜAK Ünvan Tarihi: Ocak 2019) görev yapmaktadır. Mimari tasarımda mekan ve yer teorileri, mimarlık düşüncesinde eleştirel kuramlar, ve mekan, kültür, bağlam konuları, Senem Kaymaz'ın başlıca araştırma alanları arasındadır.

Atf için: KARAÇETİN SARIKAYA, G. ve KAYMAZ, S., 2022. Postmodern düşüncenin mekan açılımı üzerine kavramsal bir deneme: arada mekan. *bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*. 3 (1), s. 124-133.